

НАУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЗБІРНИК ЛДІКЗ

Волинська облдержадміністрація
Управління культури Волинської облдержадміністрації
Луцька міська рада
Державний історико-культурний заповідник у м. Луцьку

СТАРИЙ ЛУЦЬК

МАТЕРІАЛИ X ЮВІЛЕЙНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«ЛЮБАРТІВСЬКІ ЧИТАННЯ»
ПРИСВЯЧЕНОЇ 585-Й РІЧНИЦІ
З'ЇЗДУ ЄВРОПЕЙСЬКИХ МОНАРХІВ У ЛУЦЬКУ

М. ЛУЦЬК, 22-23 ТРАВНЯ 2014 Р.

ОТФЕРЕЗИ
видавничо-поліграфічний дім

ЛУЦЬК, 2014

ПРИЧИНОК ДО ІСТОРІЇ ЗАСЛАВСЬКИХ ШЛЯХЕТСЬКИХ ДВОРИКІВ У ХVІІІ СТ.

ВИХОВАНЕЦЬ Т.
м. Нетішин

Шляхетські двори чи дворики як елементи урбанізованого або сільського простору були невід'ємною життєвою складовою на території Речі Посполитої протягом віків*. На жаль, їх на території Польщі, порівняно з попередніми століттями, до наших днів збереглося порівняно мало, а на українських землях і поготів. Кожна така пам'ятка є, без перебільшення, унікальним пам'ятником своєї епосі, її культурному повсякденню.

Історія цих архітектурно-просторових компонентів шляхетського життя неодноразово ставала предметом аматорського чи наукового зацікавлення. Одними з перших до проблематики звернулися ще у ХVІІІ ст. кс. Єнджей Кітович [31, s.4-14] і в першій половині ХІХ ст. Лукаш Голембійовський [27] та Ігнацій Ходзька [23].

Поглиблене зацікавлення минувшиною шляхетських дворів спостерігається з початком наступного століття. В цей час з'являються друком праці Зигмунта Глогера [26, s.266-378], Леонарда Дурчикевича [25], Владислава Лозинського [34, s.67-88], Анджея Олеся [38], Леона Бялковського [20, s.9-20], Фелікса Марковського [36]. Наприкінці 20-х років ХХ ст. публікуються праці Антонія Урбанського [44; 45], присвячені втраченим архітектурним пам'яткам.

Сучасна історіографія теми представлена працями Андрія Фелонюка [15, с.263-273; 16, с.415-436; 17, с.322-328], Ігоря Тесленка [14, с.192-225], Володимира Александровича [1], Олександра і Богдана Пажимських [9; 10], Терези Зелінської [51, s.313-332; 52, s.54-60], Юзефа Марошека та Еви Рогалевської [37, s.3-27], Ірени Рольської-Борух [39], Веслава Бондири [21], Радослава Камінського [30], Романа Афтаназі [див., напр. 18] та ін. Польські цифрові бібліотеки публікують на своїх сторінках значну кількість

іконографіч
Разом із т
великих міс
період до кі
критою та п
ного впрова
бази.

«Будівни
лише Захід
з'явилась др
будівництва
звичаєм» [32
скільки їх д
важливо те,
певну метод

Яким же
то дворика у
риси польськ
услід за опов
го простору
снітками, зов
хетським дво
та, хоча все
шляхтича ма
халуни, особл
заду — комор

Двори зам
шості були де
вигляді звича
Якщо будівля
ряд інші, допо
коли ж не мал
нувалась двор
ру... [Ibid., s.6-
Поділ поме
зинський назв
до сіней вход
тобто, мав пр
трех напрямк

іконографічних джерел [див. напр. 40].

Разом із тим, проблема вивчення шляхетської власності у великих містах, особливо на території теперішньої України, в період до кінця XVIII ст. у багатьох аспектах залишається відкритою та потребує ретельних досліджень і водночас планомірного впровадження до наукового обігу відповідної джерельної бази.

* * *

«Будівнича» проблематика у XVII — XVIII ст. хвилювала не лише Західну Європу [12], а й Польщу. До прикладу, в 1659 р. з'явилась друком невеличка за розміром книга «Коротка наука будівництва дворів, палаців, замків згідно з Небом і польським звичаєм» [32], котра містила практичні поради у цій царині. Наскільки їх дотримувались, поки що нам складно сказати, але важливо те, що вже того часу цим питанням намагались надати певну методологічну основу.

Яким же був такий собі «узагальнений» вигляд шляхетського дворика у XVIII столітті? Л. Голембійовський, представляючи риси польського старосвітського повсякдення та йдучи почасти услід за оповіддю Є. Кітовича, писав про цей елемент обжитого простору так: *«Помешкання дрібної шляхти, часто обшиті сніпками, зовсім не відрізнялися од селянських халуп. Перед шляхетським двориком конче повинні були знаходитись високі ворота, хоча все подвір'я було огорожене плотом. Понадто, дворик шляхтича мав кімнати по боках, а посередині сіни, в той час як халупи, особливо в Мазурах, сіни — попереду, за нею кімнату, позаду — комору»* [27, s.6].

Двори заможніших панів і багатшої шляхти у своїй більшості були дерев'яними, дво- чи триповерховими, зведеними у вигляді звичайного чотирикутника й рідко коли мали оздобу. Якщо будівля, мурована або дерев'яна, була великою й мала поряд інші, допоміжні споруди (офіцини), то називалась палацом, коли ж не мала, а крім того й сама була помірних розмірів, іменувалась двором чи двориком, у залежності від зайнятого обшару... [Ibid., s.6-7]

Поділ помешкань на дві половини, розділені сіньми, В. Лозинський називав «майже загальним правилом», додаючи, що до сіней входилось із ганку, котрий бував «балясистий» [34, s.76], тобто, мав при сходах стовпчики. З сіней двері провадили у трьох напрямках: до саду, огороду чи квітника, а також направо

й наліво. Одна частина будинку була панською, інша правила за помешкання для челяді.

На панській стороні найбільшою і найголовнішою була столова кімната. Іншими приміщеннями у шляхетських будинках були світлиці, залики, кімнати, покої, алькири, прибоки, комори. Коморами йменувались невеличкі кімнатки, призначені для сховку рухомих речей та провізії. Алькирами часто називали великі і світлі кімнати, що мали від шести до восьми вікон. Термін «алькир» довгий час уживався для позначення наріжної кімнати, котра замикала кілька поєднаних між собою по прямій лінії кімнат [Ibid., s.76-77].

Доволі часто структурними компонентами шляхетських садиб бували пташатники, звіринці, парки, сади, квітники [Ibid., s.84-88]. До того ж, як відзначається у відповідній літературі, двори були значною мірою автономними, окремими господарствами, забезпеченими як різноманітною відповідною провізією, так і зорієнтованими на самостійне вирішення тих чи інших ремісничих запитів [Ibid., s.102-103].

«Старовинні панські палаці, — писав Кітович, — які досьгодні ще можна побачити тут і там, змуровані прапрадідами, служили онукам і правнукам, з невеликою направою руйнації, в такому вигляді, у якому були збудовані. Довго не спостерігалось жодного руйнування старих палаців, їх знесення та зведення нових. Ті будівлі, які хто отримав по батькові, у таких проживав, не знаючи ще збитків, не потребував великої зручності» [31, s.4].

* * *

В 1720 р., після смерті острозького ордината а разом і власника Заслава Олександра Любомирського місто переходить до рук Павла-Кароля Сангушка та Маріанни з Любомирських [43, s.141; 5, с.55; 13, с.19; порів.: 29, s.II]. Упорядкування адміністративної, соціальної та фіскально-господарської складових міського життя стало одним із важливих аспектів власницької політики Павла-Кароля. Серед іншого, з цією метою 20 травня 1727 р. з'явився документ «Диспозиція міста Старого й Нового Заслава» (порів. з подібним документом, виданим для дубенських міщан 29 березня 1729 р. [3, с.317-320]), котрий у 23-х пунктах представляє «проектні» особливості міського укладу [4, с.151-154]. В розпорядженні міститься також пункт стосовно шляхетських дворів загалом та двору пана Висоцького зокрема [Додаток 1].

Крім уже згаданого, публікуються й деякі інші документи,

пов'язані із ті. Це — над колись меш вичу та його рика, колись Якубові Зав дворика дл сім'ї [Додат Сангушко д

Між інш у другій по ньюю шлях справа щод ше, присвяч мало місце одне відбув низка шлях мість і була інша части ції [7, с.83].

Звісно, г кого просто відомостей, 1759, 1784, 1 разом і в ба кують на св з'явиться ро ким дворик власності.

пов'язані із шляхетською нерухомістю в Заславі у XVIII столітті. Це — надання Павла-Кароля Сангушка будиночка, в котрому колись мешкав Допалецький, для проживання Петру Давидовичу та його сім'ї [Додаток 2]; надання Варвари Сангушко дворика, колись належного панові Базаліському, для проживання Якубові Закжевському [Додаток 3]; надання Варвари Сангушко дворика для проживання її кухмістра Давида Шнабля та його сім'ї [Додаток 4], а також інвентар дворика, наданого Варварою Сангушко для проживання пані Радзейовській [Додаток 5].

Між іншим, з документа, датованого 1728 р., довідуємося, що у другій половині 20-х років між власниками Заслава й тутешньою шляхтою-посесорами міських дворів зав'язалася судова справа щодо законності посідання того чи іншого плацу. Перше, присвячене цьому, засідання Кременецького земського суду мало місце 20 лютого 1726 р., наступне — 2 березня 1728 р. та ще одне відбувалося протягом 13-14 травня того ж року. Як постає, низка шляхтичів не змогла довести своє право на міську нерухомість і була позбавлена можливості її подальшого використання; інша частина посесорів, котра не з'явилась до суду, підпала баніції [7, с.83].

Звісно, повноцінне з'ясування тематики шляхетського міського простору в Заславі у XVIII ст. неможливе без урахування відомостей, котрі представлені в інвентарях міста від 1722, 1728, 1759, 1784, 1789, 1791, 1794, 1795 та 1797 років [29, с.325-327], а разом і в багатьох інших відповідних документах, котрі ще очікують на свого дослідника. Можливо, за якийсь час і в Україні з'явиться розлога історіографія, присвячена шляхетським міським дворикам у контексті минувшини шляхетської нерухомої власності.

ДОДАТКИ

Додаток 1.

Розпорядження щодо шляхетських дворів
у містах Старому й Новому Заславі [1]

Заслав (?). 1727, травня 20
[стор. 11]

Dyspozycya miasta Starego y Nowego Zaslawia [2] z woli y
ordynansu
iaśnie oświeconego xiążęcia i[ego] m[iłoś]ci marszałka
W[ielkieg]o x[ięstw]a L[itewskiego]o, pana y dobrodzieia [3]
przez kommissarzów, niżej podpisanych, uczyniona
[die] 20 may, 1727 anno
(фрагмент)

[стор. 16]

19no. Dwory szlacheckie, tu w Zaslawiu będące, ponieważ w nich różnymi chandlami ludzie bawiący się mieszkaia, tę ab hinc do wszelkich mieyskich podatków, to iest do składki tygodniowey, należeć powinny. Co zaś dworek i[ego] m[iłoś]ci pana Wysockiego [4], ten ob certas rationes rezerwuje się do dalszey decyzyi i[aśnie] o[świeconego] x[iążę]cia i[ego] m[iłoś]ci dobrodzieia.

[Archiwum Państwowe w Krakowie (Polska), Archiwum Sanguszków (далі — APK. AS), rękop., teka 10, plik 1, s. 11, 16; порівн. публ. у: 4, с.153].

Глоссарій:

Die 20 may, 1727 anno (лат.) — 20 травня 1727 року; ab hinc (лат.) — відтепер; ob certas rationes (лат.) — для правильного висновку.

Примітки:

1. При публікації цього та наступних документів застосовано принцип передачі орфографії тексту близько до оригіналу. Осучаснено вживання великої та малої букви; текст структуровано, проставлено пунктуацію, додано, за відсутності, діакритичні знаки а також розкрито скорочення. Розкриті скорочення, фрагмент, відновлений через утрату тексту, а також додані літери подано у квадратних дужках []. При розкритті скорочень типу: Litt., PP., WW. тощо другу літеру подвоєння опущено. Слова, від-

читання яких будить сумніви, подано зі знаком «?». Надрядкові літери передано курсивом.

2. Тепер — м. Ізяслав, райцентр у Хмельницькій обл. Поділ Заслава на Старий та Новий спостерігається з 1579 р., коли Мидове гніздо [8, с.270; див. також: 2, с.32-33; 29, с.9].

3. Йдеться про князя Павла-Кароля Сангушка (1680 — 1750), гербу «Литовська погоня». Був литовським стольником (1708 — 1709), надвірним литовським підскарбієм (1711 — 1713), надвірним литовським маршалком (1713 — 1734), великим литовським маршалком (1734 — 1750), кременецьким старостою (1745 — 1750). Одружений з: 1 в. Б. Пенъонжківною; 2 в. Ю.-М. Любомирською, великою коронною маршалківною; 3 в. В. Дунінівною, великою коронною референдарівною [49, с.171, 182, 194; 53, с.187; 35, с.497-500; 50, с.367-368; 48, с.180].

4. Напевно, мається на увазі Мацей Висоцький, справа про двір котрого розглядалась у Кременецькому земському суді в наступному, 1728 році [7, с.81].

Додаток 2.

**Надання кн. Павлом-Каролем Сангушком будиночка,
в котрому колись мешкав Допалецький,
для проживання Петру Давидовичу та його сім'ї**

Любартів. 1740, вересня 7

Paweł Karol Lubartowicz na Białym Kowlu [1], Smolanach [2], Rakowie [3], xiążę Sanguszko, marszałek wielki Wilk/a/ Wielkiego xięstwa Litewskiego, Czerkaski [4] [etc.] starosta, na xięstwie Zasławskim, Lubartowie [5], Kyanach [6], Iakubowicach [7] y Dące pan y dziedzic.

Wiadomo czynię komu o tym wiedzieć należy, osobliwie/b/ albo by na potym wiedzieć należało, iż ia, respektuiąc k/c/ wierne y pilne kilkoletne usługi Piotra Dawidowicza, paiuka moiego, aby na dalszy czas życia swojego, iakowe z żoną y z dziećmi swemi mógł mieć dla skłonienia pomieszkanie. Temuż Dawidowiczowi, żonie y dzieciom iego w miesce/d/ przy mieście moim Zasławiu na Maydanie [8] pod Nowym Zamkiem nad rzeką, Ponerką [9] nazwaną/e/, blisko grobelki, nadałem domek mały, w którym przed tym Dopalecki, masztalierz

móy, mieszkiwał, ze wszystkim budowaniem, na nim teraz będącym, y z placem, do tegoż domku należącym. Ażeby zaś dla wygodniejszego mieszkania swojego ieszcze iakowe potrzebne budynki przy tym domku mógł sobie wystawić, tedy pozwalam onemu placu circum circa tegosz domku będącego, ile potrzebować będzie.

Który to plac i[ego] m[iłość] pan gubernator księstwa Zaslawskiego powinien wydzielić, wymierzyć y opisać wszelką iego pozycyą y circumferencyą. Wolen tedy będzie pomieniony Piotr Dawidowicz domku tego z żoną y z dziećmi swemi używać || [стор. 12] używać. Z którego onegosz od wszelkich płacenia czynszów y powinności skarbowych uwalniam, fakis/g/ iednak oneribus Reipublicae. I na/f/ ten mu daiąc przywiley, ręką własną podpisuię się. Dan w Lubartowie [die] 7ma mensis 7bris a[nn]o 1740.

[АРК. АS, рękор., тека 3, плік 7, s. 11-12]

Глоссарій:

Raiuk, raioк — звичайно, придверний («oddźwierny»); у турків паюками називались покойові [33, s.610]; circum circa (лат.) — довкола; oneribus Reipublicae (лат.) — державних податків; die 7ma (лат.) — сьомого дня; mensis 7bris (лат.) — вересня; anno (лат.) — року.

Примітки до тексту:

/a/ Слово перекреслене. /b/ Слово перекреслене. /c/ Літера перекреслена. /d/ Слово перекреслене. /e/ Закінчення слова [— па] виправлене із закінчення [— нум]. /f/ Над словом па уміщено слово: «to». /g/ Можливо, потрібно «facis».

Примітки:

1. За Терезою Зелінською, Василь Сангушко з Ковельської лінії на теренах маєтків Смоляни (див. нижче) і Обольці на Вітебщині заклав містечко Білий Ковель (1518 р.) [50, s.366]. «Білим Ковелем» називався також князівський замок у Смолянах.
2. Тепер — с. Смоляни, Оршанського р-ну, Вітебської обл. (Білорусь).
3. Тепер — м. Раків, Воложинського р-ну, Мінської обл. (Білорусь).
4. Тепер — м. Черкаси, обласний центр в Україні.
5. Тепер — Любартів — місто і гміна в Любартівському пов., Люблінського в-ва (Польща).

6. Мож
пов. Любл
7. Ймо
пов. Любл
8. Май
адміністра
Шевченка.
9. Маєт
рині.

Додато

Наданн
панові І

му

Barbar

mar

Wiadomo
potym będzi
komissarzow
tudzież niem
względ na z
pозwalam m
i[ego] miłości
Starym Mieś
o[ficów] Berna
A że w t
reparacya, n
dokumentem
czasie sposob
zachowuiąc ie
reparacyi opis
wspomnionym
od wszelkich p
Rz[eczy]p[os]p
Które to p

6. Можливо, йдеться про теперішнє с. Кийани у Ленчинському пов. Люблінського в-ва (Польща).

7. Ймовірно, тепер с. Якубовіце Муроване в Люблінському пов. Люблінського в-ва (Польща).

8. Майдан — історична частина Ізяслава, котра зараз межує з адміністративним центром міста й через яку проходить вулиця Шевченка.

9. Мається на увазі р. Понорка (Понора), права притока р. Горині.

Додаток 3.

Надання кн. Варварою Сангушко дворика, колись належного панові Базаліському, для проживання Якубові Закжевському

Заслав. 1759, червня 7.

Barbara [1] z hrabiów na Skrzynnie [2] Duninów [3] xiężna
Sanguszkowa
marszałkowa wielka Wielkiego xięstwa Lit[ewskieg]o

Wiadomo czynię, komu o tym wiedzieć należy, teraz y na potym będzie należało. Osobliwie, iednak, ich m[iłość]ciom p[anom] komissarzowi, ekonomowi dóbr moich, pisarzowi prowentów moich, tudzież niemniey urzędowi mieyskiemu zasławskiemu. Iż ia, mając wzgląd na zasługi i[ego] m[iłość]ci p[ana] Iakóba Zakrzewskiego, pozwalam mu do życia wolnego pomieszkania w dworku po niegdy i[ego] miłości] panu Bazaliskim [4], na skarb mój odebrany, na Starym Mieście Zasławiu w ulicy, iadąc do kościoła w[ielebnych] o[iców] Bernardynów [5].

A że w tym dworku przez zaniedbanie nieco iest potrzebna reparacya, na którą z skarbu moiego wyznaczam osobliwym dokumentem z zaleceniem iurysdykcyi moiey. A żeby przy tem y czasie sposobnym nieco podług możności dopomóc pańsczyzną, zachowuiąc iednak w tym punkcie moderament, a po skączoney reparacyi opisać inwentarz całego zabudowania, w którym dworku wspomnionym i[ego] miłość] p[an] Zakrzewski wolen bydź powinien od wszelkich powinności zamkowych y mieyskich, oprócz podatku Rz[eczy]p[os]p[olitey].

Które to prawo iako bez żadnego naruszenia zachowane w

swoim obwarowaniu bydź powinno, tak dla tym większego walurowi własną moją przy zwykłej pieczęci ztwierdzam ręką. Dan w zamku zaslawskim. Dnia siódmego, miesiąca czerwca, tysiąc siedmset piędziesiąt dziewiątego roku Pańskiego. /a/B[arbara] xiężna Sanguszkowa, m[arszałkowa] w[ielka] W[ielkiego] x[ięstwa] L[itewskiego]/a/.

[Печатка червоного кольору]

[АРК. AS, рękор., тека 3, плік 7, s. 17]

Примітка до тексту:

/a/ — /a/ Текст написано іншим почерком, імовірно, рукою Варвари Сангушко.

Примітки:

1. Варвара Дунінівна, велика коронна референдарівна, третя дружина Павла-Кароля Сангушка [19, s.517-521; 6, s.26-27].
2. Тепер — с. Скжинно в Мазовецькому в-ві (Польща).
3. Про рід Дунінів, гербу «Лабендзь», див.: [22, s.90-110].
4. Костянтин Charmes Базаліський (пом. 1749?). У виданні «Urządnicy inflanccy XVI — XVIII wieku» як інфлянтський стольник згадується в 1731 р. [47, s. 163, 213], хоча був ним ще й у 1728 році [7, s.80]. На 1722 р. був посесором с. Ледянка; на 1727 — 1728 рр. — пустки Пінківці до Пузирок; на 1724 — 1728 рр. — с. Бісовечки — всі на той час у Білогородській вол. Кременецького пов. Волинського в-ва [28, s.21, 24-25]. 12 квітня 1749 р. в Заславі укладено сумарій документів і прав, що служили бл. п. Костянтинові Базаліському, інфлянтському стольникові, до маєтків Великі й Малі Пузирки, Ледянка, Якимівці, Бісівка, Залучя, Красівка, Трусилівка, Шельвів, Завадинці та Гнійничка в Заславському князівстві; 21 квітня 1749 р. споряджено інвентарі сс. Пузирки, Красівка, Якимівці, Ледянка, Бісовечка, Шельвів, Завадинці і Гнійнички Малої, що після закінчення дожиттєвого права заставного посесора Базаліського відходили в дідичну власність Павла-Кароля Сангушка [29, s.293-294, 341].
5. Бернардинський кляштор у Заславі був збудований протягом 1604 — 1630 років [43, s.141; порів.: 11, s.204-205].

Додаток 4.

Надання ки. Варварою Сангушко дворика для проживання

своєму кухми...

Kopia prawa na

Barbara z Hrabio
marszałko

Wiadomo czyn

wiedzieć należało,

kommissarzowi

zaslawskiemu [1],

Iż iako ia powtó

kuchmistrzowską

dyspozycją y kont

ordynaryi, dla nieg

iego z żoną miesz

tudzież y z ogrod

własnym kosztem z

Iak gdy teraz dw

domem w[ielebnych]

wystawiony, tedy, d

dworek, iako iest d

nie tylko do miesz

kuchmistrzowskiey

aktualną teraz zara

na usługi iego, a prz

przy dworze ś[więto

moiego, y u mnie s

dworku w niektóryc

p[ł]n Sznabel łożyc

też Franciszcie żoni

położyć będą, prawo

iego z łaski moiey

Wolen zatym y moc

on sam, iako żona y c

aż do ostatnich dni

przeszkody, żadnych

iakich z placu mego

ogrodem trzymać, u

tylko staraiać się, ab

своєму кухмістрові Давиду Шнаблю та його сім'ї

Заслав. 1755, листопада 12
Kopia prawa na dworek Sznablowy służącego.

Barbara z Hrabiów na Skrzynnie Duninów xiężna Sanguszkowa,
marszałkowa wielka Wielkiego xięstwa Litewskiego.

Wiadomo czynię komu o tym wiedzieć należy, alboby na potym wiedzieć należało, mianowicie iednak ich m[iłość]c[io]m p[anom] kommissarzowi dóbr moich Wołhyńskich y gubernatorowi zasławskiemu [1], do wiadomości wolą moję nieodmienną donoszę. Iż iako ia powtórnie przyimuiąc do usług moich na funkcją kuchmistrzowską przy dworze moim p[an]a Dawida Sznabela przez dyspozycją y kontrakt mój, iemu podpisany, przy inney pensyi y ordynaryi, dla niego postanowionej, deklarowałam mu do wygodnego iego z żoną mieszkania dworek nowy ze staynią, oborą dla bydła, tudzież y z ogrodem, do tegoż dworku przynależć mającym, moim własnym kosztem ze wszystkim wystawić y w possessyą iego oddać.

Iak gdy teraz dworek tu w Zasławiu na Łózefpolu za kościołem y domem w[ielebnych] ich m[ił]ościów x[iaży] missyonarzów [2] iuż iest wystawiony, tedy, do skutku przywodząc deklaracją moję, tenże sam dworek, iako iest dla niego wystawiony y oparkaniony, ze wszystkim nie tylko do mieszkania iego wygodnego, póki na funkcyi swoiey kuchmistrzowskiey przy dworze moim zostawać będzie, w possessyą aktualną teraz zaraz podaię, ale też mając osobliwszy wzgląd y respekt na usługi iego, a przy nim strawiony wiek iego blisko dwudziestoletni przy dworze ś[więtobliwey] p[amięci] x[iażę]cia i[ego] m[iłość]ci męża moiego, y u mnie samey, tudzież y z tego, że na dokończenie tegoż dworku w niektórych potrzebnych rzeczach koszt swój własny tenże p[an] Sznabel łożyć będzie, w rekompensę tego tak iemu samemu, iako też Franciszcie żonie [3], a Krystynie córce iego kaźdey osobie z osobna położyć będą, prawo dożywotnie do tegoż dworku y wolną possessyą iego z łaski moiey pańskiej ninieyszym skryptem zupełnie nadaię. Wolen zatym y mocen będzie przerzeczony p[an] Dawid Sznabel, tak on sam, iako żona y córka iego, zwyż pomienieni, kaźdy z nich zosobna, aż do ostatnich dni życia swoiego bez wszelkiey od kogośkolwiek przeszkody, żadnych do skarbu mego nie płacąc podatków, albo iakich z placu mego powinności pełniąc, ten dworek z placem y ogrodem trzymać, używać, y w nim spokojnie przemieszkiwać, oto tylko staraiąc się, aby się nie ruynował y pustoszał.

Po skończonym zaś wszystkich trzech osób dożywociu dopiero ten dworek do wolney successorów moich dyspozycyi ma przypadać y będzie powinien, w czym || [стор. 14] w czym wszystkim upewniając, dla większey wiary, wagi y pewności własną moją podpisuję się ręką. W zamku Zasławskim. Dnia dwunastego, miesiąca listopada, roku Pańskiego tysięcznego siedmsetnego pięćdziesiątego piątego.

B[arbara] xiężna Sanguszkowa,
m[arszałkowa] w[ielka] W[ielkiego] x[ięstwa] Lit[ewskiego].

[місце печатки]

[АРК. АS, рѣкор., тека 3, плік 7, s. 13-14].

Примітки:

1. Можливо, заславським губернатором того року був Любанський, про якого є згадка під 1754 роком [29, s.481].
2. Фундаційний документ для заславського місіонерського кляштору було підписано Павлом-Каролем у 1747 році [43, s.142]. Про кляштор див. також: [11, с.207; 42].
3. Можливо, то про неї згадує «Summaryusz dokumentów, odnoszących się do dworku Sznałowej i Cymermanowej w Zasławiu, z 1755 — 1776 r.» [29, s.325].

Додаток 5.

Інвентар дворика, наданого кн. Варварою Сангушко для проживання пані Радзейовській

Заслав(?). 1767, липня 26

Opisanie dworku za prawem i[aśnie] o[świeconey] xiężny
iey m[iłoś]ci Sanguszkow[e]y marszałkow[e]y wielkiej
W[ielkieg]o x[ięstwa] Lit[ewskiego] iey m[iłoś]c[i]
pani Radzieiowskiej [1] do mieszkania pozwolonego.
Die 26 Iuly 1767 an[n]o

Podworze y zabudowanie około po większey części parkanem z dylów sosnowych w słupy obwiedzione, tylko przy ogrodku ludzkim obstawione częstokołem. W tym parkanie od Horynia [2] furtka stara na biegunie z zakrętką drewnianą, a od ulicy wrota stare podwojne

z tarcic na biegunach z wrzeciędzem y skoblami żelaznemi dwoma, przy których furtka z drzwiami z tarcic na zawiasach żelaznych z wrzeciędzem, skoblami, klamką y rączką żelaznemi, a nad nią balasików cztery tokarskiey roboty.

Z wchodu od ulicy po lewey stronie budynek pod gontem z drzewa sosnowego zabudowany, facyate od podworza y wewnątrz izby tynkowane maiący, na dwóch murowanych kolumnach y na fundamencie murowanym wspieraiący się po rogach. Do sieni tego budynku drzwi dwoie pojedynczych, iedne proste na biegunie z zasuwą drewnianą, drugie stolarskiey roboty na zawiasach dwóch żelaznych z wrzeciędzem, skoblami, z klamką, zasuwą y rączką żelaznemi, przy nich wchód, wkoło tarcicami y listwą iedną obity, w którey połap z drzewa ciesanego sosnowego y kuchenka murowana z kominem murowanym, na dach wyprowadzonym, do niey drzwi na zawiasach dwóch żelaznych z haczykiem y skobelkami żelaznemi, a wewnątrz teyże kuchenki mieysce do gotowania, y dymu z pieca y kominka wychody wymurowane. W teyże sieni drzwi stolarskiey roboty podwoyne na zawiasach czterech żelaznych, z wrzeciędzem, skoblami, klamką, haczykiem y zasuwą żelaznemi do izby, maiącey wewnątrz scil prostą y podłogę z tarcic, piec kaffli prostych zielonych, kominiek naróżny mularskiey roboty, do kuchenki wyprowadzony, okien dwie taffli, w drewno sadzonych, z okiennicami na zawiasach z przechodniami y zaszczepkami żelaznemi. Z tey izby drzwi pojedyncze na zawiasach dwóch z rączką, haczykiem, klamką, wrzeciędzem y skoblami żelaznemi do alkierza, sciel, podłogę y okno iedną, takież iak w izbie maiącego. Z tego zaś alkierza drzwi małe proste na zawiasach dwóch żelaznych z haczykiem y skoblami żelaznemi do spizarni, z którey drzwi proste na biegunach z łancuszkem y skoblami żelaznemi na podworze.

Z wchodu od ulicy po prawey stronie budynek stary, sciany izb z drzewa starego spruchniałego iuż, a sciany sieni z krąglaków y dylów zabudowane maiący, pod dranicami mocno zdezolowanemi. Do sieni tego budynku drz[wi/a/] dwoie, iedne z zatyłku proste na biegunie z zakrętką drewnianą, drugie od podworza proste na zawiasach dwóch żelaznych z zasuwami dwoma y zakrętką drewnianemi. Naprzeciw tych drzwi komorka z krąglaków wewnątrz sieni zabudowana z scilą y z drzwiami na biegunie z wrzeciędzem y skoblami żelaznemi. Wchodząc z podworza do sieni, po prawey stronie drzwi proste na zawiasach dwóch żelaznych, z wrzeciędzem, skoblami, klamką y haczykiem żelaznemi do izby, w którey okien trzy małych, a dwoie — większych szyb prostych, w drewno sadzonych, w kilku mieyscach

potłuczonych, sciel, piec kaffli prostych, piec piekarski y komin z bołdurem znayduie się. Po lewey zaś stronie drzwi stare proste na zawiasach dwóch || [стор. 33] dwóch żelaznych y wrzeciędzem, skoblami y haczykiem żelaznemi, do izby drugiey mającey okien trzy szyb prostych, w drewno sadzonych, potłuczonych po części, sciel, komin z bołdurem y piec piekarski.

Staienka z dylów sosnowych starych w słupy nowe zabudowana pod dranicami. Wrota do niey stare na biegunach z klamką y skoblami dwoma żelaznemi. Wewnątrz tey staienki żłob stary ieden na słupkach trzech, a między temi słupkami zasadzone dyle ciesane znayduią się.

Ogrodek w grząd dziesięć na warzywo od staienki do budynku częstokołem starym zaięty, do którego drzwi stare na biegunach z zakrętką drewnianą y w drugim miejscu dylik na dwóch palikach znayduie się.

Sprzętu wszystkiego drabina na dachu budynku przy kominie murowanym.

Drzewa wiśniny rodzajney sztuk sześć.

/b/Który to inwentarz dworku do mieszkania ie[y] m[iłości] pani Radzieyowskiey za prawem i[aśnie] o[świeconey] xiężny ie[y] m[iłoś]ci Sanguszkow[e]y marszałkow[e]y w[ielkiey] W[ielkiego] x[ięstwa] L[i]t[ewskiego] pani y dobrodzie[y]ki pozwolonego, aby w tym stanie czasu swego wrócił się do skarbu z woli y zlecenia teyże i[aśnie] o[świeconey] xiężny ie[y] m[iłoś]ci pani y dobrodzie[y]ki podpisuię. Dat[um] ut supra. I. K. S. Markowski [3]/b/.

[АРК. АS, рѣкор., тека 3, плік 7, s. 32-33].

Глоссарій:

Die 26 Iuly 1767 an[n]o (лат.) — дня 26 липня 1767 року; datum ut supra (лат.) — дата, як указано вище.

Примітки до тексту:

/a/ Текст втрачений через прорив паперу. Частково видна літера «w». /b/ — /b/ Текст написаний іншим почерком, імовірно рукою Марковського.

Примітки:

1. Існувало кілька родів із таким прізвищем [46, s.132-134].
2. Йдеться про р. Горинь, притоку р. Прип'яті.
3. Імовірно, йдеться про Юзефа Марковського, заславського підскарбія Сангушків [43, с.144; 29, s.229].

* Склад краєзнавчої ролі копії с Андрію Фе

1. Алек 1747 року т Записки Н Т. 255: Пра

2. Атам тафора спі конф. 21-22

3. Архи 4. Берко

Південно- — 2011. —

5. Берко 6. Вихо

Нетішинсь 32.

7. Вихов Епізод з іст

ліття // Ізяс — Вип. 1. —

8. Ворон XVII ст.: ро

К., 2012.

9. Пажик ансамблі) Х 2006.

10. Пажик Самчики; Х

11. Памя ской ССР. —

12. Савар

(Публікацію здійснено за цифровими копіями з Ізяславського районного історико-краєзнавчого музею, директор — Людмила Левицька).

* Складаю подяку директору Ізяславського районного історико-краєзнавчого музею Людмилі Миколаївні Левицькій за надані цифрові копії опублікованих у додатках до цієї статті документів; к.і.н. Андрію Фелонюку (м. Львів) за допомогу в процесі написання статті.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Александрович В. Інвентар львівського палацу Радивилів 1747 року та опис львівської радивилівської юридики 1755 року // Записки Наукового товариства імені Шевченка. — Львів, 2008. — Т. 255: Праці Комісії архітектури і містобудування. — С. 515-554.
2. Атаманенко В. Міста Заславщини на початку XVII ст. // Метафора спільного дому. Заславщина багатьох культур. М-ли наук. конф. 21-22 грудня 2006 року. — Ізяслав; Острог, 2006. — С. 32-38.
3. Архив Юго-Западной России. — К., 1869. — Ч. 5. — Т. 1.
4. Берковський В. Джерела правового статусу міського життя Південно-Східної Волині на початку XVIII ст. // Архіви України. — 2011. — № 4. — С. 146-154.
5. Берковський В. Студії з історії Славутчини. — К., 2008.
6. Вихованець В. Заслав і повіт: заможність і слава // Вісник Нетішинського краєзнавчого музею. — 2011. — Вип. 4. — С. 23-32.
7. Вихованець Т. «Działo się na gruncie dóbr miasta Zaslawia...» Епізод з історії заславської шляхти у першій третині XVIII століття // Ізяславщина. Від давнини до сучасності. — Ізяслав, 2013. — Вип. 1. — С. 70-88.
8. Ворончук І. Населення Волині в XVI — першій половині XVII ст.: родина, домогосподарство, демографічні чинники. — К., 2012.
9. Пажимський Б. Пажимський О. Маєтки (палацово-паркові ансамблі) Хмельниччини XVIII – XIX ст. — Хмельницький; К., 2006.
10. Пажимський О. Садибні ансамблі Подільської Волині. — Самчики; Хмельницький, 1997.
11. Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР. — К., 1986. — Т. 4.
12. Саваренская Т. Западноевропейское градостроительство

- XVII — XIX веков. — Москва, 1987.
13. Славута. Заснування та походження. Збірник документів / Упорядкування, передмова та коментарі В. Берковського. — Хмельницький, 2012.
14. Тесленко І. Шляхетська нерухома власність у «нижньому» острозькому замку (пригородку) наприкінці XVI — на початку XVII ст. // Студії і матеріали з історії Волині. 2009 / За ред. В. Собчука. — Кременець, 2009. — С. 192-225.
15. Фелонюк А. Зі спостережень над функціонуванням двориків на передмістях Львова XVIII ст. // Дрогобицький краєзнавчий збірник. — Дрогобич, 2006. — Вип. 10. — С. 263-273.
16. Фелонюк А. Інвентарні описи дворів на передмістях Львова з останньої третини XVIII століття // Записки Наукового товариства імені Шевченка. — Львів, 2008. — Т. 255: Праці Комісії архітектури та містобудування. — С. 415-436.
17. Фелонюк А. Нерухомість маляра Луки Долинського на Краківському передмісті Львова (1780-ті рр.) // Дрогобицький краєзнавчий збірник. — Дрогобич, 2009. — Вип. 13. — С. 322-328.
18. Aftanazy R. Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej. — Wrocław; Warszawa; Kraków, 1994. — Т. 5.
19. Aleksandrowska E. Sanguszkowa Barbara // Polski Słownik Biograficzny. — Wrocław; Warszawa; Kraków, 1992-1993. — Т. 34. — С. 517-521.
20. Białkowski L. Szkice z życia Wielkopolski w siedemnastym wieku. — Poznań, 1925.
21. Bondyra W. Dwory szlacheckie w Lublinie w czasach saskich // Res Historica. — Lublin, 2005. — Т. 20. — С. 181-188.
22. Boniecki A. Herbarz Polski. — Warszawa, 1902. — Cz. 1. — Т. 5.
23. Chodźka I. Obrazy litewskie. Serya piąta i ostatnia. Dworki na Antokolu. — Wilno, 1850. — Т. 1.
24. Dawne obyczaje i zwyczaje szlachty i ludu wiejskiego w Polsce i w ościennych prowincjach. — Warszawa, 1860. — С. 112-123.
25. Durczykiewicz L. Dwory polskie w Wielkiem Księstwie Poznańskiem. — Poznań, 1912.
26. Gloger Z. Budownictwo drzewne i wyroby z drzewa w dawnej Polsce. — Warszawa, 1909. — Т. 2.
27. Gołębiowski Ł. Domy i dwory. — Warszawa, 1830.
28. Gorczak B. Katalog archiwum Sławuckiego porządkiem rodów chronologicznie ułożony. — Sławuta, 1914.
29. Gorczak B. Katalog rękopisów archiwum X. X. Sanguszków w

СЛАВУТА
 Sławucie. — S
 30. Kamiń
 Informator. —
 31. Kitow
 Augusta III. V
 32. Krótka
 Nieba y zwyc
 33. Linde M
 T. 2. — Cz. 2.
 34. Łozińs
 35. Marcin
 Słownik Biogr
 — S. 497-500.
 36. Marko
 w. — Lwów, 1
 37. Marosz
 krajobrazie k
 regionu Podla
 38. Oleś A
 39. Rolsk
 ziemiach zwa
 architektura,
 40. Seria po
 Biblioteka Cyf
 41. Siedem
 / Red. Z. Babi
 42. Skrabs
 nieznanym m
 — T. 6. — Z. 1
 43. Skrabs
 wieku // Meta
 М-ли наук. ко
 — С. 140-148.
 44. Urbańs
 kresowych. —
 45. Urbańs
 polskie przep
 Warszawa, 192
 46. Uruski
 Warszawa, 193
 47. Urzędni

- Sławucie. — Sławuta, 1902.
30. Kamiński R. Szlakiem dworów i pałaców Północnych Kaszub. Informator. — Wejherów, 2007.
31. Kitowicz J., ks. Opis obyczajów i zwyczajów za panowania Augusta III. Wyd. 2. — Petersburg; Mohylew, 1855. — T. 4.
32. Krótka navka bvdownicza dworów, pałaców, zamków podług Nieba y zwyczajiu polskiego. — Kraków, 1659.
33. Linde M. S. B. Słownik języka polskiego. — Warszawa, 1811. — T. 2. — Cz. 2.
34. Łoziński W. Życie polskie w dawnych wiekach. — Lwów, 1921.
35. Marcinek R. Sanguszko Paweł Karol (1680 — 1750) // Polski Słownik Biograficzny. — Wrocław; Warszawa; Kraków, 1993. — T. 34. — S. 497-500.
36. Markowski F. Polskie dwory zwyczajne i obronne XVI — XIX w. — Lwów, 1935.
37. Maroszek J. Rogalewska E. Dwór i rezydencja ziemiańska w krajobrazie kulturowym Podlasia // Europejskie dni dziedzictwa regionu Podlasia. — Białystok, 1994. — S. 3-27.
38. Oleś A. Polskie zamki i dworki. — Kraków, 1923.
39. Rolska-Boruch I. Siedziby szlacheckie i magnackie na ziemiach zwanych Lubelszczyzna 1500-1700. Założenia przestrzenne, architektura, funkcje. — Lublin, 1999.
40. Seria pocztówek: Pałace, dwory, dworki ziemi bialskiej // Bialska Biblioteka Cyfrowa. [Режим доступу: www.bbc.mbp.org.pl/dlibra].
41. Siedem razy Małopolskie dni Dziedzictwa Kulturowego: dwory / Red. Z. Babiarczyk-Zych. — Kraków, 2007.
42. Skrabski J. Budowa kościoła misjonarzy w Zasławiu w świetle nieznanych materiałów archiwalnych // Przegląd Wschodni. — 1999. — T. 6. — Z. 1(21). — S. 145-154
43. Skrabski J. Zasław jako ośrodek artystyczny w XVII i XVIII wieku // Метафора спільного дому. Заславщина багатьох культур. М-ли наук. конф. 21-22 грудня 2006 року. — Ізяслав; Острог, 2006. — С. 140-148.
44. Urbański A. Pro memoria. 4-ta serja rozgromionych dworów kresowych. — Warszawa, 1929.
45. Urbański A. Z czarnego szlaku i tamtych rubieży. Zabytki polskie przepadłe na Podolu, Wołyniu, Ukrainie. Wyd. 2. — Warszawa, 1928.
46. Uruski S. Włodarski A. Rodzina. Herbarz szlachty polskiej. — Warszawa, 1931. — T. 15.
47. Urzędnicy inflanccy XVI — XVIII wieku. Spisy / Opr. K.

Mikulski, A. Rachuba. — Kórnik, 1994.

48. Urzędnicy wołyńscy XIV — XVIII wieku. Spisy / Opr. M. Wolski. — Kórnik, 2007.

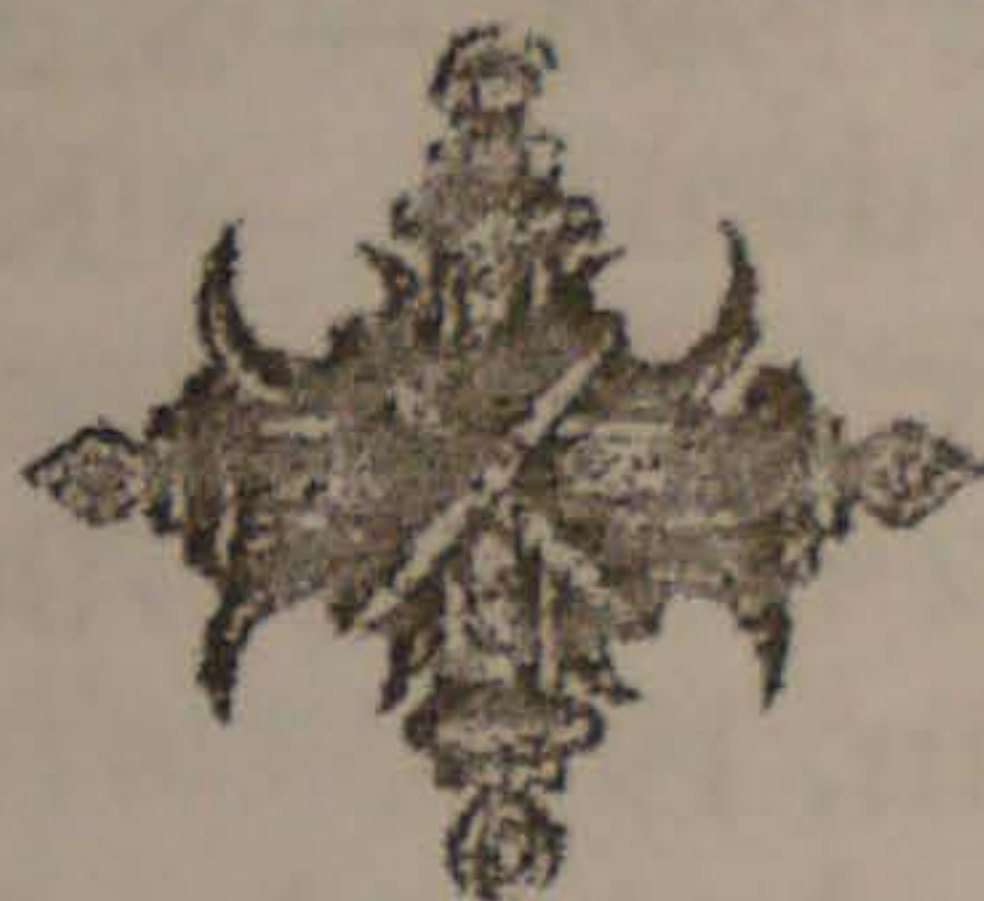
49. Wolff J. Senatorowie i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego. 1386 — 1795. — Kraków, 1885.

50. Zielińska T. Poczet polskich rodów arystokratycznych. — Warszawa, 1997.

51. Zelińska T. Siedziba szlachecka w dużym mieście polskim XVIII stulecia // Kwartalnik Historii Kultury Materialnej. — Warszawa, 1981. — Nr 3. — S. 313-332.

52. Zelińska T. Szlacheccy właściciele nieruchomości w miastach XVIII w. — Warszawa; Łódź, 1987.

53. Żychliński T. Złota księga szlachty polskiej. — Poznań, 1889. — R. 11.

ВОРОН
м. Київ

на сусп
так виз
позиції
з'ясува
реотип
будь-я
оточен
домо: п
родни
зв'язок
внішор
реальн
що впа
би, так
життя
4, 245
може з
пільст
Пр
будь-я
до з'я
джени
різном
шестей
і об'єк
джерел
посере
рії. От